

Godsdienst als hype

Wouter de Been en Wibren van der Burg¹

‘Wet wijkt voor God’ kopte *De Telegraaf* op 18 februari over de uitspraak van de Haagse kantonrechter waarin een orthodox-joodse man werd ontslagen van rechtsvervolging voor het feit dat hij zich op 8 oktober 2011 niet had kunnen identificeren. De man droeg omwille van religieuze voorschriften op de sjabbat geen identiteitspapieren bij zich. Met dit ‘slipper-tje’ van de kantonrechter was volgens *Telegraaf*-verslaggevers Daphne van Dijk en Hans Kuitert het hek van de dam: ‘Rituele slacht, het dragen van een boerka, het uithuwelijken van minderjarige meisjes, het slaan van vrouwen en zelfs eerwraak kan door de uitspraak worden gebillijkt als een religieuze plicht’.

Dat hier sprake was van overdrijving en sensatie-zucht werd al in hetzelfde artikel duidelijk. De Amsterdamse hoogleraar mr. Jit Peters werd bijvoorbeeld geciteerd. Hij stelde ‘dat het zo’n vaart niet zal lopen’. Bovendien wezen de verslaggevers er zelf op dat toen de identificatieplicht werd ingevoerd, minister Donner al op de hoogte was van de mogelijke problemen met orthodoxe joden op sjabbat en had gesuggereerd om daarmee in de uitvoeringspraktijk rekening te houden.

Deze nuances, die tot enige terughoudendheid aanleiding hadden kunnen geven, werden door Tweede Kamerleden niet opgepikt. (Of werden over het hoofd gezien, omdat alleen de ingedikte en tendentieuze internetversie van het artikel werd bekeken.) De verdedigers van de seculiere staat gingen, met het gevleugelde woord van Ab Klink, ‘vol op het orgel’. Tofik Dibi van GroenLinks twitterde: ‘Het lijkt de omgekeerde wereld. Elke religie is begrensd door de wet en de wet wordt niet begrensd door religieuze overtuigingen.’ Boris van der Ham van D66 voegde daaraan toe: ‘God boven de wet? Nee.’ Joram van Klaveren en Lilian Helder van de PVV stelden minister Opstelten kamervragen: in hoeverre deelde hij de mening ‘dat deze bizarre uitspraak het fundament van de Nederlandse rechtsstaat aantast’ en ‘dat deze uitspraak tot zeer gevaarlijke situaties kan leiden?’

In plaats van na te gaan wat er precies was gebeurd, werd het voorval met de snelheid van de hedendaagse nieuwscycli in een tweetal *frames* gegoten die het politieke debat in Nederland in het post-Fortuyn tijdperk domineren. Het voorval paste uitstekend in het *frame* van de seculiere rechtsstaat die wordt getart en bedreigd door fundamentalistisch gelovigen en in het *frame* van een van de realiteit losgezongen rechterlijke macht die de aansluiting heeft verloren met het rechtsgevoel van gewone Nederlanders. Wat bleef hangen was een beeld van een

orthodoxe jood die de Nederlandse rechtsorde provokeerde en een slappe rechterlijke macht die geen weerstand bood tegen een dergelijke gotspe.

Inmiddels zijn de feiten van de zaak duidelijker geworden. De orthodox-joodse man was op straat aangehouden en had de betreffende agent uitgelegd dat hij op de sjabbat geen ID-bewijs bij zich mocht dragen. Hij stelde daarom voor dat de politie zelf zijn ID-kaart bij hem thuis zou ophalen om zijn identiteit vast te stellen. De politie heeft daaraan gevolg gegeven, zijn rijbewijs aangetroffen, en daar een fotokopie van gemaakt. Vervolgens kreeg de man een transactievoorstel van € 60, waartegen hij bezwaar maakte. Dat werd niet gehonoreerd en zo kwam de zaak uiteindelijk terecht bij de kantonrechter.

De kantonrechter ontsloeg de verdachte vervolging van alle rechtsvervolging. In het mondelinge vonnis stelde de kantonrechter dat van de verdachte niet gevraagd kon worden dat hij tegen zijn religieuze verplichting in een identiteitsbewijs bij zich zou dragen. Daarbij was het van belang dat het slechts om een overtreding ging en dat de identiteit van de verdachte binnen een uur kon worden vastgesteld. (De identificatieplicht is strikt genomen immers een toonplicht en niet een draagplicht.)

Al met al blijft er niet veel over van het beeld dat het Nederlandse debat enkele weken beheerste. Het ging niet om een militante religieuze fanaat die zich boven de regels van de Nederlandse staat stelde, maar om een gelovige burger die zich behulpzaam opstelde en zijn best deed om zijn religieuze verplichtingen te verenigen met de Nederlandse wet. De kantonrechter schortte de wettelijke regels niet op uit misplaatste eerbied voor geloof en diversiteit, maar had oog voor de oprechte pogingen van een verdachte die zowel een goede jood als een goede Nederlandse burger wilde zijn. Er was dus een bereidheid tot redelijke accommodatie aan beide kanten.

Overigens, ook als de verdachte onbuigzaam was geweest, is het de vraag of een veroordeling terecht was geweest. De critici van de kantonrechter lijken uit te gaan van een veel te absolute notie van rechtsregels. Westerse democratieën hebben een lange traditie van burgerlijke ongehoorzaamheid en van erkenning van gewetensbezwaren. Er is een legitieme plaats voor burgers die vanuit hun geweten een bepaalde wet niet kunnen gehoorzamen en die voor de consequenties daarvan niet weglopen. Burgers, met andere woorden, die een wettelijke regel breken om de onrechtvaardigheid ervan te illustreren of omdat deze hen in gewetensnood brengt. Dat is geen gevaar voor de rechtsstaat, maar iets dat de rechtsstaat vitaal houdt. •

Auteurs

1. Dr. W. de Been en prof. mr. W. van der Burg zijn respectievelijk universitair docent en hoogleraar Rechtsfilosofie aan de Erasmus School of Law.

Deze nuances werden door Tweede Kamerleden niet opgepikt